

Міністерство освіти і науки України

Національний університет харчових технологій

**80 МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ
МОЛОДИХ УЧЕНИХ,
АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ**

*“Наукові здобутки молоді –
вирішенню проблем харчування людства
у XXI столітті”*

Частина 4

10–11 квітня 2014 р.

Київ НУХТ 2014

18. Типологія дериваційних одиниць

Ірина Блажкун, Оксана Бажан

Національний університет харчових технологій

Вступ: Дериваційні одиниці впорядковуються відповідно до критеріїв співвідношення плану змісту і плану вираження мовної одиниці, характеру матеріальної репрезентації двопланової дериваційної одиниці. Формулювання вимог до основної одиниці морфемно-дериваційного рівня та з'ясування змісту поняття словотвірного типу стають підставою для визнання за словотвірним типом статусу основної одиниці морфемно-дериваційного рівня.

Матеріали і методи: У дослідженні використано описовий, зіставний методи. Матеріалом роботи є дериваційні одиниці різних рівнів мови.

Мета нашого дослідження полягає в упорядкуванні множинності цих одиниць. Реалізація даної мети можлива, на нашу думку, за умови розв'язання таких двох завдань:

- встановлення типології дериваційних одиниць;
- визнання за певною дериваційною одиницею статусу основної одиниці морфемно-дериваційного рівня мовної структури.

Результати: Встановлення типології дериваційних одиниць передбачає визначення критеріїв, за якими подана класифікація мовних одиниць є основою для встановлення типології дериваційних одиниць, якими традиційно послуговуються лінгвісти.

За критерієм співвідношення плану вираження і плану змісту уся множинність дериваційних одиниць може бути поділена на однопланові та двопланові дериваційні одиниці.

До однопланових одиниць морфемно-дериваційного рівня належать словотвірна категорія (репрезентант мовного значення) і словотвірний спосіб (репрезентант мовної форми). Решта традиційно дериваційних одиниць, а саме: морфема, словотвірна пара, словотвірна парадигма, словотвірне гніздо, словотвірний ланцюжок, словотвірний тип мають як план вираження (набір звукових або графічних засобів), так і план мовного значення (інформацію, носієм якої є мовна одиниця).

Огляд двопланових дериваційних одиниць має розпочатися з типологічної характеристики морфеми, одиниці, яка тривалий час вважалася основною одиницею як морфологічного, так і морфемно-дериваційного рівнів [3, с. 280]. Наявність матеріальних засобів вираження, а також змісту, носієм якого є морфема, не ставить під сумнів факт належності морфеми до двопланових дериваційних одиниць.

Словотвірні пари можуть вважатися двоплановими одиницями аспекту спостереження, оскільки вони мають конкретну матеріальну форму і представляють значення, за яким об'єднуються твірні і похідні слова.

Словотвірний ланцюжок є двоплановою одиницею аспекту спостереження, оскільки він репрезентує як план мовної форми, так і план мовного значення.

Можемо припустити, що словотвірна парадигма є двоплановою дериваційною одиницею, оскільки вона являє собою сукупність двопланових дериваційних одиниць.

Наявність матеріально виражених структурних елементів зі своїми комплексами словотвірних значень у межах словотвірного гнізда є достатньою підставою для визнання словотвірного гнізда двоплановою одиницею аспекту спостереження на морфемно-дериваційному рівні.

Маючи як план змісту (семантична структура), так і план вираження (формальна структура), словотвірний тип є двоплановою дериваційною одиницею. Відсутність конкретної матеріальної форми і функціонування у якості стандартизованої схеми.

Встановивши типологію дериваційних одиниць, можемо звернутися до розгляду питання щодо визнання за певною дериваційною одиницею статусу основної одиниці морфемно-дериваційного рівня.

Статус основної можуть отримати насамперед одиниці, які повною мірою розкривають внутрішній механізм творення похідних слів [1, с. 11], тобто такі, що безпосередньо пов'язані з реалізацією основної функції морфемно-дериваційного рівня у мовній структурі так і є достатньо узагальнюючими за своєю природою.

Висновки : Отже, критеріями для виділення основної одиниці морфемно-дериваційного рівня вважаємо:

- забезпечення функції творення похідних слів;
- належність до одиниць абстрактного аспекту з достатнім рівнем абстрактності;
- наявність бінарної семантичної і членованої формальної структур.

Таким чином, поняття словотвірного типу повністю відповідає вимогам, що були висунуті нами як істотні щодо основної дериваційної одиниці, а тому словотвірний тип може бути визнаний основною одиницею морфемно-дериваційного рівня, яка у подальшому має значний потенціал для дослідження аналітизму на словотвірному рівні [2, с. 426].

Отже, у результаті виконання поставлених завдань було встановлено типологію дериваційних одиниць відповідно до таких критеріїв, як:

- співвідношення плану змісту і плану вираження;
- виявлено дві однопланові дериваційні одиниці (словотвірний спосіб і словотвірна категорія, які репрезентують план форми і план значення відповідно) і шість двопланових дериваційних одиниць (морфема, словотвірна пара, словотвірна парадигма, словотвірне гніздо, словотвірний ланцюжок, словотвірний тип);
- характер матеріальної репрезентації двопланових дериваційних одиниць, відповідно до якого ми віднесли словотвірний тип до одиниць абстрактного аспекту, а решту двопланових дериваційних одиниць - до одиниць аспекту спостереження.

Така типологія дериваційних одиниць дозволяє дати вичерпну характеристику морфемно-дериваційного рівня мови без оперування дещо інтуїтивними твердженнями щодо послідовної ієрархії дериваційних одиниць за кількістю залучених в них похідних слів.

Завдання щодо визнання за певною дериваційною одиницею статусу основної одиниці морфемно-дериваційного рівня було розв'язано на користь поняття словотвірного типу, яке цілком відповідає вимогам, що висувалися нами з огляду на специфіку морфемно-дериваційного рівня і типологічну спрямованість нашого майбутнього дослідження.

Література

1. Адаскина Ю.В. Порядок морфем в аллокутивных формах баскского глагола // Материалы Третьей конференции по типологии и грамматике для молодых исследователей. - СПб.: Нестор-История, 2006. - С. 5-12.
2. Карпенко Ю.О. Одиниці мови // Українська мова: Енциклопедія. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. - С. 426.
3. Клименко Н.Ф. Морфема // Українська мова: Енциклопедія. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. - С. 280-373.